

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ І МЕТОДИК ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто підходи до визначення понять «фінансовий стан» та «фінансова стійкість» підприємства. Проаналізовано основні методичні та методологічні підходи до визначення фінансового стану підприємства та фінансової стійкості підприємства. Розглянуто коефіцієнтний та інтегральний підходи до визначення фінансової стійкості, а також прогнозування фінансового стану підприємства за допомогою дискримінантних моделей та моделей, побудованих на основі теорії нечіткої логіки.

Ключові слова: фінансовий стан, фінансова стійкість, коефіцієнтний підхід, інтегральний підхід, дискримінантні моделі.

Постановка проблеми. Однією з ключових характеристик сучасної економічної системи є її динамічність. Умови функціонування підприємств часто змінюються як під дією внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Різка зміна внутрішніх процесів та зовнішніх чинників може значною мірою погіршити фінансове становище підприємства, тому необхідний постійний контроль та аналіз фінансового стану підприємства. Одним із основних чинників успішного функціонування підприємства є забезпечення його фінансової стійкості не залежно від зміни зовнішніх умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фінансової стійкості підприємства актуальне питанням сьогодення. Йому багато уваги приділяють вітчизняні вчені, які пропонують різноманітні підходи до оцінювання фінансової стійкості, зокрема: М.Д. Білик, І.О. Бланк, В.А. Забродський, Г.О. Крамаренко, В.М. Кремень, М.Я. Коробов, М.Л. Котляр, Н.А. Кизим, Л.Н. Лахтіонова, Н.А. Мамонтова, А.В. Матвійчук, Н.Ю. Невмержицька, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.В. Ткаченко, Г.В. Савицька, Н.В. Тарасенко, К.В. Орехова, О.С. Філімоненков, Ю.С. Цал-Цалко, Л.М. Шаблиста, Л.В. Шірінян, С.Я. Щепетков та інші.

Дослідженням і розробкою методологічних і методичних підходів до оцінювання фінансового стану підприємства та фінансової стійкості займаються і російські вчені: М.С. Абрютіна, Л.В. Андрєєва, В.В. Ковальов, В.І. Макареєва, Е.В. Негашев, Л.А. Орланюк-Малицька, В.М. Родіонова,

Р.С. Сейфулін, О.В. Сисоєва, М.А. Федотова, А.Д. Шеремет.

Не розв'язані раніше частини загальної проблеми. Попри всю різноманітність підходів до визначення й оцінювання фінансової стійкості підприємства, вчені не можуть дійти згоди щодо єдиної методології, яку можна було б використовувати на практиці при оцінці фінансового стану підприємства та прогнозуванні його фінансової стійкості.

Формулювання цілей статті. Дослідження спрямоване на аналіз існуючих підходів до визначення понять «фінансового стану» та «фінансової стійкості» підприємства, методик оцінки фінансової стійкості підприємства та розгляд нових методів визначення фінансового стану підприємства з метою виявлення найбільш коректного в умовах української економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Незважаючи на важливість і широке застосування терміна «фінансовий стан підприємства», у сучасній науці немає єдиного узгодженого визначення цього поняття. Нормативне визначення даного поняття подано у методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, затвердженій наказом Агентства з питань запобігання банкрутства підприємств та організацій № 22 від 23 лютого 1998 року, згідно з якою: «Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємств, визначається сукупністю виробничо-господарських чинників і характеризується системою показників, що відображають наявність,

розміщення і використання фінансових ресурсів» [6]. На основі даного визначення М.Я. Дем'яненко у фінансовому словнику-довіднику сформулював визначення, в якому деталізував, що фінансовий стан є результатом як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових відносин, і акцентував увагу на тому, що він відображає здатність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями та забезпечувати ефективно фінансування діяльності на певний момент часу [11].

Відповідно до іншого нормативного документа – Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затвердженого наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України № 49/121 від 26 січня 2001 року, фінансовий стан підприємства – сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємств [8]. В.В. Осмоловський, автор підручника «Теорія аналізу господарської діяльності», визначаючи поняття фінансового стану, вказує не тільки на доступність фінансових ресурсів і забезпеченість ними, але й на ефективність їх використання. Крім того, автор розглядає фінансову стійкість як показник фінансового стану підприємства [7]. Якісну складову фінансового стану й ефективність розміщення та використання фінансових ресурсів розглядає М.Я. Коробов у посібнику «Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств» [3]. Г.В. Савицька та І.Ф. Прокопенко розглядають поняття фінансового стану підприємства як економічну категорію [10, 9].

При аналізі фінансового стану підприємства значна увага приділяється його фінансовій стійкості. Дане поняття також не має однозначного визначення в науковій літературі. Більшість науковців вважає, що фінансова стійкість – це такий стан підприємства, за якого рівновага співвідношення власного і позикового капіталу дозволяють забезпечувати стабільну платоспроможність, постійний поступовий ріст і розвиток підприємства, розширення та оновлення виробничих потужностей при зміні зовнішніх чи внутрішніх чинників. Неоднозначність підходів до визначення поняття фінансової стійкості спричинила відсутність єдиної методології оцінки фінансової стійкості підприємства.

Однією з проблем оцінки й аналізу фінансової стійкості підприємства є її розмежування з іншими характеристиками фінансового стану підприємства. Необхідність такого розмежування обумовлена тим, що при проведенні комплексної оцінки фінансового стану підприємства одні й ті ж показники під різними назвами зараховуються різними науковцями як до групи коефіцієнтів фінансової стійкості, так і до інших груп. Наприклад, окремі вчені визначають фінансову стійкість як довготривалу ліквідність фірми або ототожнюють із платоспроможністю.

Основним методом, що використовується у процесі оцінки фінансової стійкості, є метод відносних показників. На основі даних фінансової звітності, зокрема форми фінансової звітності № 1 «Баланс», розраховуються різні коефіцієнти фінансової стійкості. Для кожного із показників задано нормативні значення і поточний фінансовий стан визначається порівнянням розрахованих значень коефіцієнтів із нормативними.

Кожен з науковців пропонує свій набір коефіцієнтів та показників, що значною мірою ускладнює проведення аналізу фінансової стійкості фірми. Найбільш поширеними є коефіцієнт автономії, коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів, коефіцієнт довготривалого залучення позикових коштів, коефіцієнт маневреності власних оборотних засобів. Крім неузгодженості у коефіцієнтах визначення фінансової стійкості, існує також проблема із визначенням нормативних значень для кожного з показників. Тому доцільно було б розглянути інші підходи (відмінні від коефіцієнтного) до оцінки фінансового стану.

Колектив авторів на чолі з Білик М. Д. розглядають інтегральний підхід до оцінки фінансової стійкості. Інтегральний підхід дає змогу дати інтегровану оцінку ступеня фінансової стійкості. Даний підхід застосовують в умовах кризового стану економічної системи у випадку налагодження нових господарських зв'язків з партнерами, зацікавленими у достатній фінансовій стійкості. За інтегрального підходу показники характеризують стан і структуру активів підприємства та забезпеченість їх джерелами покриття: коефіцієнт покриття матеріальних запасів власними оборотними коштами, коефіцієнт маневреності власних коштів, індекс постійного активу, коефіцієнт довготривалого залучення позикових коштів,

коефіцієнт нагромадження зносу, коефіцієнт реальної вартості майна, коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів [1].

Інший альтернативний підхід до оцінювання фінансової стійкості підприємства, запропонований авторами В.М. Кремень та С.Я. Щепетков на основі методики М.С. Арбютіної.

Цей метод заснований на порівнянні згрупованих пасивів за належністю підприємству й термінами залучення зі згрупованими активами за формою функціонування і ступенем ліквідності. Інформаційною базою групування активів і пасивів є форма фінансової звітності № 1 «Баланс».

Згідно із запропонованою методикою передбачено поділ активів на групи:

- мобільні фінансові активи (МФА);
- немобільні фінансові активи (НМФА);
- мобільні нефінансові активи (МНА);
- немобільні нефінансові активи (НМНА).

Такий підхід групування активів дозволяє визначити загальну суму фінансових активів (ФА) і нефінансових активів підприємства (НА).

У складі пасивів виділяються наступні групи:

- власний капітал і прирівняний до нього (ВК);
- позиковий короткотривалий капітал (ПКК);
- позиковий довготривалий капітал (ПДК).

Сума двох останніх елементів капіталу підприємства дозволяє визначити загальну величину позикового капіталу (ПК). Також наведено алгоритм проведення групування активів і пасивів підприємства з використанням даних Балансу.

З метою ідентифікації типу фінансової стійкості підприємства запропоновано розраховувати три групи індикаторів фінансової стійкості: покриття нефінансових активів, покриття позикового короткотривалого капіталу та покриття довготривалого позикового капіталу. Підприємство вважається фінансово стійким, якщо значення всіх індикаторів більше нуля [4].

Ще одним підходом, що базується на використанні балансової інформації, для аналізу фінансового стану та оцінки загрози

банкрутства підприємства є використання агрегатних (балансових) моделей. Під агрегатами розуміють абсолютні оціночні показники, розраховані у спеціальний спосіб на підставі звітності підприємств, які дають змогу зробити висновок щодо фінансово-майнового стану в іншій, ніж коефіцієнтна, формі. Найпоширенішим прикладом побудови та використання агрегатних моделей є балансові моделі оцінки фінансової стійкості підприємства, які отримали достатньо широке розповсюдження в російськомовній економічній літературі [2].

Кожен з описаних вище методів і підходів має низку суттєвих недоліків і не може бути універсальним інструментом для проведення аналізу фінансового стану довільного підприємства. Отже, можна зробити висновок про необхідність розробки нової методики оцінки фінансового стану, відмінної від коефіцієнтного підходу. Такою методикою може бути застосування методів економіко-математичного моделювання. Прикладом її застосування є моделювання оцінки фінансового стану та діагностування банкрутства підприємств за допомогою дискримінантних багаточинникових моделей. Такі моделі розроблені для багатьох країн світу з розвинутою економікою: модель Альтмана для США, Таффлера і Тішоу для Великобританії, Беєрмана для Німеччини. Аналог подібних моделей розроблений і для української економіки. Основою цих моделей є класифікація підприємств за рівнями потенційної можливості банкрутства на основі значень кількох незалежних змінних (чинників впливу). Український учений А.В. Матвійчук провів дослідження побудованих моделей і довів їхню занадто низьку здатність оцінювання реального фінансового стану компаній і передбачення банкрутств [5]. Автор пояснює це тим, що коефіцієнти дискримінантних моделей дуже залежать від року та країни. Крім того, ефективному використанню даних моделей перешкоджають особливості національної економіки України з її тінізацією та приховуванням реального рівня прибутковості. Для отримання результатів, що адекватно відобразатимуть реальний фінансовий стан підприємства, вчений пропонує застосовувати теорію нечіткої логіки та нейронні мережі. Експериментально встановлено ефективність використання нечітких моделей та інструментарію нейронних мереж для діагностики банкрутства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Попри всю важливість аналізу фінансового стану, на даний час немає єдиного підходу та методології його проведення, більше того, немає єдиного узгодженого визначення даного поняття. Частина науковців розглядає певну сукупність коефіцієнтних показників для аналізу фінансової стійкості підприємства та на їх основі прогнозують фінансовий стан підприємства, інші використовують дискримінантні моделі – аналоги закордонних розробок для аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства. Ці підходи можуть бути використані на практиці, але результати, отримані за їх допомогою, сумнівними і можуть відрізнятися в кожному конкретному випадку.

Найбільш перспективні підходи до аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства ґрунтуються на використанні теорії нечіткої логіки та інструментарію нейронних мереж.

Список літератури

1. Білик М. Д. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 529 с.
2. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: конспект лекций с задачами и тестами. – М.: Проспект, 2011. – 504 с.
3. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – К.: Знання. – 2000. – 354 с.
4. Кремень В.М., Щепетков С.Я. Оцінювання фінансової стійкості підприємства. – Актуальні проблеми економіки № 1(115), 2011 – С.107 – 116.
5. Матвійчук А.В. Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорій нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу. – Вісн. НАН України, 2010, № 9 – С. 24 – 46.
6. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23 лютого 1998 р.
7. Осмоловский В.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. – Минск: Новое знание. – 2001. – 188 с.
8. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації : Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України № 49/121 від 26 січня 2001 р.
9. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф. Курс економічного аналізу: Підручник для студентів ВНЗ/ за ред.Прокопенка І.Ф. – Харків: Легас. – 2004. – 266 с.
10. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М. – 2003. – 169 с.
11. Фінансовий словник-довідник/ Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я. та ін.: за редакцією Дем'яненка М.Я. – К.: ІАЕУААН. – 2003.

Аннотація

Александр Савко

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ И МЕТОДИК ОПРЕДЕЛЕНИЯ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрены подходы к определению понятий финансовое состояние и финансовая устойчивость предприятия. Проанализированы основные методические и методологические подходы к определению финансового состояния предприятия и финансовой устойчивости предприятия. Рассмотрены коэффициентный и интегральный подходы к определению финансовой устойчивости, а также прогнозирования финансового состояния предприятия с помощью дискриминантных моделей и моделей, построенных на основе теории нечеткой логики.

Ключевые слова: финансовое состояние, финансовая устойчивость, коэффициентный подход, интегральный подход, дискриминантные модели.

**ANALYSIS APPROACHES AND METHODS OF FORECASTING
AND FINANCIAL CONDITION BUSINESS**

The approaches to the definition of the terms financial condition and the financial stability of the enterprise where considered. The main procedural and methodological approaches to the financial condition of the company and the financial stability of the enterprise where analyzed. The coefficient and integrated approaches to definition financial stability also forecasting the financial condition of the company using discriminant models and models based on the theory of fuzzy logic where considered.

Key words: *financial position, financial stability, coefficient approach, integrated approach, discriminant model.*